

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №19 (71), 2020

Część 3

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**
Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, docent wydziału dyscypliny inżynierii ogólnej wydziału inżynierii i technologii państwowej akademii rolniczej w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorsk w bidgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny Ukrainy „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarovna** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan

    SlideShare

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydrukowano w «Chocimska 24, 00-001 Warszawa, Poland»

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

HISTORICAL SCIENCES

Наврүзов М.А.

РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРНОЙ ЭКОНОМИКИ. КОРЕЙСКАЯ ВОЛНА – КАК ГЛАВНЫЙ ФАКТОР РОСТА КОРЕЙСКОЙ КУЛЬТУРЫ4

Navruzov M.A.

DEVELOPMENT OF CULTURAL ECONOMY. THE KOREAN WAVE AS A MAIN FACTOR OF THE GROWTH OF KOREAN CULTURE4

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Минкина А.О.

КАРЬЕРА И ФАКТОРЫ ЕЕ УСПЕШНОСТИ6

Minkina A.O.

CAREER AND FACTORS OF ITS SUCCESS6

SOCIAL COMMUNICATION

Егорова Е.Н., Калиновская П.Р.

ЭККУРСИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК МЕТОД ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ8

Egorova E.N., Kalinovskaya P.R.

EXCURSION ACTIVITIES AS A METHOD OF ENVIRONMENTAL EDUCATION OF STUDENTS8

Маслова К.С.

АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ФАКТОРОВ ПРОДУКТИВНОСТИ СПОРА НА РЕШЕНИЕ КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЙ10

Maslova K.S.

ANALYSIS OF THE IMPACT OF FACTORS OF PRODUCTIVITY OF THE DISPUTE ON THE RESOLUTION OF CONFLICT SITUATIONS10

SOCIOLOGICAL SCIENCES

Ким Н.Л.

ВОЗМОЖНОЕ РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ РОЖДЕНИЯ ТРЕТЬЕГО РЕБЕНКА В СЕМЬЕ, МЕТОДОМ ИНЖЕНЕРНОЙ ДЕМОГРАФИИ.12

Kim N.L.

POSSIBLE SOLUTION TO THE PROBLEM OF BIRTH OF THE THIRD CHILD IN THE FAMILY, BY THE METHOD OF ENGINEERING DEMOGRAPHY12

PHILOLOGICAL SCIENCES

Шамсиддинова Н.Р., Аминджанова Р.Х.

СРАВНЕНИЕ ДВУХ ТЕЗКИРЕ: “ШОМИ ГАРИБОН” (“ВЕЧЕР СТРАННИКОВ”) ЛАЧХМИ НАРАЙИНА ШАФИКА И “КОРВОНИ ХИНД” (ИНДИЙСКИЙ КАРАВАН”) АХМАДА ГУЛЧИНА МААНИ14

Shamsiddinova N.R., Aminjonova R.H.

COMPARISON OF TWO ANTOLOGIES: “SHOMI GARIBON” (“EVENING OF STRANGERS”) BY LACHMI NARAYAN SHAFIQ AND ANTOLOGY “KORVONI HIND” (“CARAVAN OF INDIA”) BY AHMAD GULCHIN MAANI14

Заєць В. Г.

СЛОВОТВІРНІ ТИПИ ФЕМІНІТИВІВ СУЧАСНОЇ ПРОЗИ ТА ЛІТЕРАТУРНА НОРМА17

Zaiets V.G.

WORD-FORMING TYPES OF FEMINITIVES OF MODERN PROSE AND LITERARY NORM17

Кенжебаева Ж.Е.

ПЕРЕКЛЮЧЕНИЕ КОДА: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ22

Kenzhebayeva Zh.Y.

SWITCHING THE CODE: THE MAIN DIRECTIONS OF RESEARCH22

Гулистан, «Куллият» Талиба Амули и Назири Нисапури.

Наряду с этим, Ахмад Гулчин Маани обращался к исследованиям Х. Эте, Э. Брауна, Забехулла Сафо, Саида Нафиси и других. В работе Нарайина Шафика, подобные полностью источники отсутствуют.

В связи с этим, антология «Корвони Хинд» является не только поэтической антологией, но и историко-аналитическим, литературным, художественным и документальным произведением персидско-таджикской литературы. Несмотря на то, что Ахмад Гулчин Маани не допустил прямого заимствования сведений из «Шоми гарибон», однако следует отметить то обстоятельство, что антология «Корвони Хинд» Ахмада Гулчина Маани является логическим продолжением антологии, более усовершенствованной версией «шоми гарибон» Лачхми Нарайина Шафика Аврангабади.

В целом о месте антологии «Шоми гарибон» в персидско-таджикской литературе и её влиянии на последующие произведения антологии нами сделаны следующие выводы:

1. «Шоми гарибон» является антологией, которой по мере необходимости воспользовались многие составители антологий, в частности, наибольшее цитирование отмечено в «Натаидж-ул-афкар» Мухаммада Кудратуллага Гупомуи [1].

2. В большинстве случаев и сведениях, предоставленных авторами антологии «Натаидж-ул-афкар» наблюдается влияние воззрения Лачхми

Нарайина Шафика и в некоторых случаях сведения Шафика более подробно и точны.

3. Принцип написания и особый стиль изложения, предпринятые Лачхми Нарайином Шафиком, продолжены и усовершенствованы в антологии «Корвони Хинд» Ахмадом Гулчином Маани.

4. «Шоми гарибон», несмотря на краткий срок написания, нахождение автора вдали от персоязычных территорий, продолжающих чтить пространственные стилистические и жанровые особенностей, содержит несколько меньше сведений, чем антология «Корвони Хинд», однако принципы составления повлияли на антологию Ахмада Гулчина Маани, из чего можно сделать вывод, что вдохновением и причиной написания произведения Ахмада Гулчина Маани стала тезкире «Шоми гарибон» Лачхми Нарайина Шафика.

Использованная литература:

1. Кудратуллох Гупомуи, Мухаммад. Натаидж-ул-афкор. – Бамбей: Типография Султони, 1336х. -800 с.

2. Маани, Ахмад Гулчин. Предисловие / Корвони Хинд.- Том I.- Издательство Остони Кудси Разави, 1369.- 1- 44 с.

3. Маани, Ахмад Гулчин. Корвони Хинд. - Том I.- Издательство Остони Кудси Разави, 1369. - 844с.

4. Маани, Ахмад Гулчин. Корвони Хинд. - Том II. - Издательство Остони Кудси Разави. 1369. - 1675 с.

5. Шафик, Наройин Лачхми. Шоми гарибон (Вечер странников). - Хайдарабад, 1977.- 378 с.

81'373.611:141.72]:82-3'06

Заєць В. Г.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови

Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID iD: 0000-0003-1370-697X

[DOI: 10.24411/2520-6990-2020-12066](https://doi.org/10.24411/2520-6990-2020-12066)

СЛОВОТВІРНІ ТИПИ ФЕМІНІТИВІВ СУЧАСНОЇ ПРОЗИ ТА ЛІТЕРАТУРНА НОРМА

Zaiets V.G.

candidate of pedagogical Sciences, associate Professor, Department of Ukrainian Language Boris Grinchenko Kyiv University

WORD-FORMING TYPES OF FEMINITIVES OF MODERN PROSE AND LITERARY NORM

Анотація.

У статті проаналізовано словотвірні типи фемінітивів художньої прози новітньої доби. Зазначено роль сучасного літературного твору у виробленні мовної культури читача. Розглянуто способи творення лексем на позначення осіб жіночої статі. На підставі аналізу похідних іменників-назв жінок увагу зосереджено на продуктивних та непродуктивних словотвірних типах. Прикладами підтверджено наповнюваність кожного типу фемінітивів за певними ознаками.

Abstract.

The article deals with the word-forming types of femininities fiction of modern times. The role of a modern literary work in the development of the reader's language culture has been noted. Ways of creating lexems to denote females have been reviewed.

Based on the analysis of derived nouns-names of women, attention is focused on productive and unproductive word-forming types.

The content of each type of femininities on certain grounds has been confirmed with examples.

Ключові слова: дериватологія, художній стиль, текст, фемінітив, словотвірний тип, слабка норма, сильна норма, юкстапозит.

Keywords: derivatology, fiction style, text, feminine, word-forming type, weak norm, strong norm, juxtaposition.

Постановка проблеми. Прийнято вважати, що текст художнього твору моделює авторський ідіолект відповідного часу, показує здатність донести читачеві тенденції літературних новацій. Сучасна мовна практика посилила інтерес в соціумі до гендерної рівності, що має зв'язок з активністю жінок та зростанням їх впливу на діяльність різних сфер та галузей виробництва. Суспільні запити носіїв мови щодо затребуваності жінки знаходимо в текстах сучасної різножанрової художньої прози. Помічено, що чисельні фемінітивні лексеми сприяють не тільки урівноваженню гендерної чутливості, але й усебічно передають оцінні характеристики за певними родами, видами діяльності, формують у читача соціальні стандарти ставлення до жінки. Мова художньої літератури сучасної доби виступає культурно-естетичним феноменом, який забезпечує поєднання усталеної кодифікованої норми з новаторськими пошуками авторів, їх ідіостилем, що подекуди впливає на коливання норми, нестійкість до вживання певних морфем.

Постмодерна українськомовна проза має чисельний корпус іменникових найменувань апелятивів на позначення осіб жіночої статі, які потребують аналізу регулярності або нерегулярності словотвірних типів українськомовного словотворення. Зафіксовані похідні деривати розглянемо як одиниці мовлення, що підтверджують реалізацію прескриптивної та дескриптивної норми в художньому стилі сучасної української мови.

Джерельною базою проведеного дослідження фемінітивів стали художні твори таких сучасних письменників: С. Батурин (роман «Шизгара», 2016) [2], Г. Вдовиченко (романи «Пів'яблука», 2014, «Інші пів'яблука», 2013) [5; 6], Л. Денисенко (роман «Кавовий присмак кориці», 2007) [9], Ж. Куява (роман «Із медом полин», 2013) [16], М. Соколян (роман «Серце гарпії», 2013) [20], Люко Дашвар (роман «Село не люди», 2016) [8], В. Шкляр (роман «Маруся», 2014) [23].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміни у практиці мовно-мовленнєвої діяльності новітньої доби постійно фіксує сучасна україністика, що підтверджують монографії відомих дослідників: К. Городенська («Українське слово у вимірах сьогодення») [7], О. Стишов («Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації)» [21], О. Тараненко («Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ–ХХІ ст.)» [22]. А. Нелюба та Є. Редько кодифікували лексико-словотвірні інновації 2015-2016 рр. [17]. Фундаментальна праця Л. Кислюк «Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку» розкриває роль норми в сучасному словотворенні [13]. Зауважимо, що культурно-історичні зміни в суспільстві суттєво позначилися на літературній нормі, вплинули на її нестійкість та рухливість. У зв'язку з цим цілком обґрунтованими є застереження Є. Карпі-

ловської, що «нехтування стійкістю норми призводить до мовного хаосу, навіть до розпаду єдиної мови» [10, с. 43]. Тому актуальними вважаємо теоретико-практичні питання співвідношення літературної норми й сучасної мовної практики, висвітлені в монографії «Літературна норма і мовна практика» [18]. Колектив співавторів С. Єрмоленко, С. Бибик, Т. Коць та ін. розкрили динаміку лексичної та граматичної норми з погляду її кодифікації [18]. Викладені в монографії погляди щодо ролі мови художньої літератури у формуванні норм лінгвокультури можна згрупувати за такими параметрами: такі, що прагнуть «до індивідуалізації висловлення, до пошуку таких засобів мовної виразності, які б асоціювалися з індивідуальною мовотворчістю, з мовним новаторством, із характерними ознаками мовної особистості» [18, с. 42]. Так, прийнято вважати, що фемінітиви характерні для української мови. Сучасна лінгвоукраїністика підходить до вивчення «суфіксальної фемінізації (моції)» з огляду наукових положень творення слів І. Ковалика [15]. Учений передбачав високу «регулярність словотвірних типів назв осіб чоловічої статі і відповідних назв осіб жіночої статі, що виявляється в корелятивних іменниках з паралельними суфіксами: -ник-, ниця, -ист-, -истка-, -ач-, -ачка-, -ець-, -ка» [15, с. 227]. Суфіксальну фемінізацію О. Тараненко називає «тематичною сферою», яка є «однією з найактуальніших у мовному житті сучасного суспільства» [22, с. 68]. Мовознавець поділяє моційні утворення на такі словотвірні типи: «деривати із суфіксом -к- (а)»; «деривати із суфіксом -ниц- (я)»; «деривати із суфіксом -(к)ин- (я)» [22, с. 103–105]. На думку Л. Кислюк, «творення назв осіб жіночої статі, або моцій суфіксальним способом належить до системно-структурних та типологічних ознак української мови [13, с. 327]. До того ж науковиця обґрунтовує саме «прагматичними факторами (зростанням суспільної, професійної та творчої активності жінок, змінами їхньої ролі та ваги в суспільстві) збільшення «динаміки словотвірної норми в цій категорії» [13, с. 330]. Окреслену проблему словотвірної фемінізації постійно порушує А. Архангельська [1]. Дослідниця акцентує увагу на продуктивності певних словотвірних гнізд фемінітивів, що постали в результаті лібералізації норм [1]. Нову концепцію дослідження «фемінітивної підсистеми» пропонує М. Брус, також відстежує історичні аспекти вживання фемінітивів, окрім того показує зміни та тенденції у назвах осіб жіночої статі, виділяє продуктивні та малопродуктивні фемінітивні суфікси [3; 4, с. 18]. Попри те, що продуктивні словотвірні типи фемінітивних утворень художньої прози ще не знайшли повного висвітлення в наукових розвідках, уважного ставлення дослідників вимагає питання твірної основи, «роль якої в дериваційному акті не менша, ніж словотворчого форманта» [19, с. 6]. Беручи до уваги основоцентричний підхід, М. Брус зауважує, що «у межах словотвірних типів

фемінітиви мотивуються різними за структурою твірними основами» [4, с. 19].

Аналіз фемінітивної групи лексем сучасної художньої прози дає підстави стверджувати, що в номінуванні апелятивів здебільшого залучається внутрішньомовний потенціал (питомі морфеми), рідше – непитомі, запозичені морфеми, як результат поширення полікультурної тенденції. Актуальними є питання виявлення та аналізу словотворчих засобів, що постали в результаті лібералізації норм до вибору іменників-фемінітивів.

Отже, вплив лінгвокультурних чинників позначився на мовній практиці вживання фемінітивів у лексиконі художньої прози новітньої літератури, що загалом посилює експресивність мовлення, певною мірою впливає на літературну норму, формує в читача ставлення до героїні твору, закріплює розуміння соціальних стандартів ролі жінки.

Формулювання мети і завдань статті. Мовна практика новітньої доби підвищила інтерес до фемінізації, відтак чисельність фемінітивних утворень, зокрема в художній прозі, помітно зросла, що потребує обґрунтованого аналізу нормативності продуктивних дериватів, вираженої класифікації словотворчих афіксів для посилення експресивності іменників апелятивів на позначення осіб жіночої статі. Художня проза С. Батурина Г. Вдовиченко, Л. Денисенко, М. Соколян, Люко Дашвар, Ж. Куяви відображає сучасні тенденції назв фемінітивів художньої прози та відповідність словотвірному типу номінацій стандартам літературної норми. **Метою** роботи є дослідження словотвірних типів назв жінок у художній прозі новітнього періоду та зв'язок назв із літературною нормою. **Завдання** розвідки – визначити продуктивні словотвірні типи, вказати на частотність уживання та відповідність літературним нормам.

Виклад основного матеріалу дослідження. Художня проза новітньої доби здатна передавати оцінні характеристики героїнь засобами дериватології, зокрема морфологічного способу словотворення.

Активність жінок у суспільно-політичному житті, виборювання однакових із чоловіками прав сприяє збільшенню в узусі назв осіб жіночої статі, утворених за регулярними словотвірними типами. Практика мовлення аналізованих художніх текстів показує, що у «феміністичній підсистемі» високу частотність вживання мають похідні деривати, що постали від маскулінативів здебільшого іншомовного походження та додаванням афікса **-к-(а)**, на зразок: *авторка, акторка, акомпаніаторка, вахтерка, дизайнерка, директорка, інженерка, офіціантка, перукарка, поштарка, репортерка, санітарка* тощо. На думку Т. Коць, висока продуктивність словотвірного типу викликала «зниження стилістичної маркованості іменників жіночого роду з суфіксами **-к-**, а в окремих випадках і до повної нівеляції», дослідниці причину вбачає у відставанні прескриптивної норми від позначення тенденції дескриптивної норми [14, с. 198]. Тоді як Л. Кислюк стилістичну нейтральність вважає результатом дотримання системних вимог узгодженості родових

форм, перемену гендерних орієнтацій сучасного українського суспільства, що вплинуло «на посилення характерної для української мови тенденції до суфіксального творення співвідносних з іменниками чоловічого роду слів жіночого роду зі збереженням нейтральності» [12, с. 58]. Цілком поділяємо думку дослідників, серед яких О. Тараненко, Л. Кислюк, Т. Коць, М. Брус та ін. про те, що суфікс **-к-** має високу продуктивність [22, с. 68–69; 13, с. 329; 14, с. 198; 4, с. 18]. Динаміка похідних дериватів у сучасній художній прозі із вищеназваним суфіксом пояснюється не стилістичною нейтральністю, а тим, що за цим словотвірним типом продукуються назви осіб жіночої статі за різними семантичними ознаками, що є результатом мовленнєвої діяльності носія мови. Пор. : *Клієнтки прийшли в одязі від улюбленої дизайнерки – чи то в капелюшку від Ірини, чи з торбинкою від неї під пахвою* [5, с. 146]; *Абітурієнтка знаходить місце за першою партою* [13, с. 42].

Зібраний та проаналізований фактичний матеріал номінацій осіб жіночої статі дозволяє виділити окремий словотвірний тип, що виявляє здатність віддає активною твірною основою та суфікса **-к-** продукувати похідні деривати зі значенням ‘жіночості’ за віком, на зразок: *молодичка, юнка*. Пор. : *Молодичка заглядає до паперів, тоді, <...>, починає допит* [16, с. 42]; *Бо за кілька років кровинка ваша витягнеться у привабливого плечистого хлопця чи миловидну ладну юнку з абсолютно новими вподобаннями та інтересами* [2, с. 57]. Втім, основоцентричний підхід до аналізу фемінітивів художньої прози також дає можливість виділити продуктивність суфікса **-к-** в апелятивах жіночої статі, що є результатом «передномінаційного мисленнєвого освоєння об'єктів найменування» [19, с. 9]. На думку науковців, відприкметникова основа виражає «внутрішні якості людини, її зовнішні ознаки, ознаки особи за родом її діяльності, за соціальним статусом та віковими особливостями» [19, с. 9]. Так, до художнього стилю часто потрапляють деривати, що постали за вищеназваним словотвірним типом із мови підлітків, на зразок: *русачка (вчителька російської мови), англійка (вчителька англійської мови), математичка (вчителька математики), українка (вчителька української мови)*. Пор. : *За цей час педколектив його альма матер зазнав непоправних втрат, та все з числа улюблених учителів: русачка та англійка пішли на пенсію, математичка – до престижної школи* [2, с. 67]; *Звільнилася навіть незмінна класна керівничка – українка Марія Федорівна, за незбориму вимогливість прозвана учнями всіх поколінь Марфою – за аналогією із відомою своєю суворістю новгородською посадницею* [2, с. 67]. Помічено динаміку словотвірних типів завдяки прагненню до експресивності у висловлюванні автором оцінки за певними ознаками героїнь твору, на зразок: *білявка, німкеня, рудявка*. Пор. : *З нею були Верка Сердючка і ще дві жінки, одна як дві краплі води – Шер, друга – миловидна білявка* [6, 16]; *Незнайомка всміхається,*

жадібно зводячи брови [20, с. 27]; *Остання німкеня* – бабуся – зістрибнула з містка і вчепилася із запитаннями до фермера [7, 57].

Літературний текст постмодерної прози в назвах героїнь показує поєднання стійкої та нестійкої норми, що помічені як результат відхилення від кодифікованої прескриптивної норми, на зразок: *фельдшерка* та *фелшарка*. Різниця в назвах особи, що постала від маскулінатива *фельдшер*, безумовно, тісно пов'язана мисленневою діяльністю, загальним рівнем культури та освіти мовця. Пор.: - *Буде довідка... Я фелшарку у Килимівки привезу* [8, с. 154]; *То до Килини її [Марусю] веди. Баба знатна... Мо', й вилікує, - сказала фельдшерка* [8, с. 241]. У зв'язку з цим важливими для нашого дослідження є погляди С. Єрмоленко щодо ролі норми літературної мови у формуванні свідомого ставлення до культури нації, відома дослідниця вбачає в тому, що «в художньому стилі мова стала засобом творення художньо-естетичних цінностей і виразником національної свідомості» [18, с. 46]. Це переконливо доводять приклади аналізованих фемінітивів сучасних творів, що постали також від маскулінативів з малопродуктивним нині афіксом *-ун-*, на зразок: *чаклун, віщун*. Пор.: *Чаклун, сказала Маруся, і в її погляді промайнув такий дивний полиск, наче вона й сама була чаклункою* [23, с. 34]; *Така ви [баба Килина] віщунка ... не страшна* [8, с. 25]. Таку ж дериваційну спроможність показують маскулінативи з афіксом *-ач-*, на зразок: *втікач*. Пор.: *Обертається втікачка – аж за спиною низьке вікно, до якого уже зазирає знайоме рум'яне лице* [13, с. 16].

Образності героїням художніх творів надають деривати з основою маскулінативів на *-ій-, -юй-, -тель-*, що вже поступово виходять на периферію продуктивності, проте в аналізованій прозі експліцитно виявляють оцінне значення, на зразок: *крадійка, нехлюйка, носійка, правителька*. Пор.: *Перші два тижні Тася і Богдан Крупки обережно придивлялися: що за особу підкинув синочок? А що як вона крадійка? Чи просто нехлюйка?..* [8, с. 205]; *Кузькіна-Мать замість Марфи – це занадто, тим паче, що викладала рідну мову тезка суворой середньовічної правительки не в заміру краще від носійки стійкого фразеологічного прізвиська* [2, с. 67].

Матеріали здійсненого обстеження фемінітивів художньої прози дозволяють виокремити словотвірний тип номінацій з афіксом *-иц(я)*. Семантика твірної мотивувальної основи, як бачимо з аналізованих фемінітивів на *-иц(я)*, має велике значення «не тільки для характеристики словотворчого механізму мови, а й для з'ясування окремих проблем пізнавальної діяльності людини» [19, с. 8]. Утворені за цим зразком лексеми «фемінітивної підсистеми» мають відтінок розмовності, на зразок: *блудниця, володільниця, грішниця, манекенниця, музейниця, начальниця, спільниця, чарівливиця, чужаниця*. Пор.: *Грішниця я велика* [23, с. 7]; *Влад позирає на «жонку» якомсь так схвально, тепло, мовби й справді у ворожбі йому «спільниця»* [20, с. 54]; *Любили Вальку в селі. Хіба півдівоньки заздростили такій любій усім чарівливиці* [16, с. 13]; *Якщо Крадуниха на*

весіллі рідної доньки змогла учварити таку катавасію, що гості не знали, куди приткнутися, то що вже казати про неї, чужаницю [16, с. 110]. Інші потрапили в мову художнього стилю новітньої доби завдяки ЗМІ, на зразок: *радниця, розпорядниця, співрозмовниця, шанувальниця*. Пор.: *<...> – пристрасно заявила гаряча шанувальниця таланту Фортуна Ярова* [2, с. 131]. Погоджуємося з думкою О. Тараненка, що деривати із суфіксом *-(н)иц-я* перебувають на межі з оцінкалізмами [22, с. 105]. Пор.: *На прохальницю можна сказати й не глянув* [13, с. 59].

Твірна основа від маскулінатива *філософ* вразлива до фемінітивного афікса *-к-*, тому похідний дериват *філософиня* є зразком сильної норми. Пор.: *Овва! – оцінила Жанночка Катрине жіноче єство. – Іди спати, філософине ...* [8, с. 198].

Окремі похідні на позначення жіночого роду показують коливання норми, можливість носіїв мови диференціювати афікси, на зразок *красуха – красуня, свекруха – свекруня*. Помічена конкуренція афіксів *-ух-* та *-ун-* експліцитно підтверджує відтінок розмовності, якому властива неусталеність, відхилення від норми. Пор.: *Вставай, спляча красуне* [8, с. 32]; *Крім того, до філармонії мали прихатися з десяток університетських викладачів, і Крупці дуже кортіло, щоб вони повмирали від задрощів, дивлячися на красуню, яка поряд із ним* [8, с. 194]; *Її мати Шолудиха дивилася скося на ці нісенітні посиденьки, але гостя не зважала: як то вона почне гніватися на ту, що ось уже за кілька літ може стати їй за свекруню?!* [16, с. 9]. Така ж нейстійкість помічена в назві *мама, матуся*. Як показує аналізована проза продуктивність, частотність конкуренції показують словотвірні типи *-ан-, -к-, -ус-*, на зразок: *мамка, маманя, матуся*. Пор.: *Маманю понесло за село до покинутих будинків, веліла мені в хаті прибрати* [8, с. 106]; *Мамка спала і всміхалася вві сні* [8, с. 30]; *Мені матуся ліфчика купила!* [8, с. 41].

Помічено, що в інших словотвірних типах фемінітивів певні похідні деривати виконують оцінне навантаження, мають експресивне забарвлення, на зразок: *баба, бабуся, бабусенька, бабця, бабега, бабоньки*. Афікси *-ег-, -ус-, -усень-, -оньк-* несуть різне семантичне навантаження в назвах осіб похилого віку жіночої статі, передають любов, прихильність, перебільшену ознаку зовнішності. Пор.: *Бабця, та завжди дивилася на світ очима матері* [2, с. 192]; *Замість неї з'явилася Лариса Іванівна – здоровенна бабега з рудою дулею на потилиці <...>* [2, с. 67]; *– Та чим же ми, земні та грішні, годні допомогти? – в один голос залепетали бабоньки, сумніваючись у своїх можливостях* [16, с. 10].

Доповнюють «фемінітивну підсистему» аналізованої прози одиниці, що постали за допомогою малопродуктивних словотвірних типів, *-ес-, -ис-, -оз-*, на зразок: *директореса, директриса, клоунеса, поетеса, професореса, хімоза*. Про «конкуренцію між моційними дериватами з суфіксом *-к-* та іншомовними *-ес-, -ис-*» слушно зауважує О. Тараненко [22, с. 105]. Пор.: *Поетеса мала* [8, с. 98]. Більше

того, окреме фемінітивне утворення *хімоза* експліцитно підтверджує хитання у виборі засобів словотворення на позначення професії вчителя хімії. Похідний дериват є результатом не лише мисленневих процесів, а й мовленневих, що позначає основа твірного слова з додаванням запозиченого афікса *-оз-* та флексії *-а*, на зразок: <...> вони звали її *хімозою* [6, с. 168]. Зауважимо, що суфікс *-оз-* властивий термінологічній лексиці медичної галузі. Проте в аналізованому тексті фіксує мовлення учнівської молоді, яка володіє термінологічною базою різних галузей знань (біології, анатомії), вводить у мовну практику запозичені афікси, що імпліцитно передає ставлення до професії вчителя.

Помічено малопродуктивний словотвірний тип, утворений від ініціальних букв прізвища імені та по батькові педагога, на зразок: *ТПК* (Тетяна Петрівна Красильник) – читаємо «тепека». Пор.: *Наша класна керівниця – ТПК* (Тетяна Петрівна Красильник) [6, с. 170]; *ТПК* давала їм не завжди зрозуміти теми для творів [6, с. 170]. Аналізований словотвірний тип належить до слабкої норми, є показником прагнення молодого покоління до заощадження мовного ресурсу. Прагматико-лінгвістичний підхід до аналізу номінації показує результат мовленнєво-мисленнєвої діяльності представників старшого шкільного віку.

Зафіксовані нерегулярні утворення з суфіксом *-ш(а)*, що також мають відтінок розмовності в художньому тексті, на зразок: *директорша, кіоскерша, отаманша*. Пор.: *Цей-таки вітер підхопив і поніс половину Марусинового війська разом з отаманішею* [23, с. 95]; *Тамарка-кіоскерша із синами та чоловіком Федькою, Людчині батьки з дочкою* <...> [8, с. 241].

Також постмодерна художня проза виявляє продуктивність словотвірного типу «фемінітивної підсистеми», що є складеними найменуваннями (іменники-юкстапозити), на зразок: *дівчина-близнючка, дівчина-хостеса, дівчина-санітарка, дівчата-майстрині, дружина-домогосподарка, жінка-газетярка, журналістка-фрилансерка, зубрійка-ботанічка, клоунеса-фея, майстринь-вишивальниць, подружки-дівчата, одноплемінниці-одновірки, сусідки-медсестри, сусідка-квіткарка, художниця-ілюстраторка*. Пор.: *Ірина купила кілька вишиванок у майстринь-вишивальниць на львівському Вернисажі – «п'ятчку» перед театром Заньковецької, розрізала їх на фігурні клаптки та смужки й нашила на лялі сукні, сорочки, штани у новій послідовності* [5, с. 7]. Зафіксовані похідні номінації у складі мають ототожнення жіночого роду *дівчина-, дівчата-, жінка-, сусідка-, дружина-* та характеризатор, що фіксує відтінок розмовності. Пор.: <...> і невдовзі опинилася Ірина з незакінченою вищою освітою у військовому містечку неподалік Свердловська в статусі офіцерської *дружини-домогосподарки* [2, с. 195]. Продуктивність зазначеного словотвірного типу, нині поміченого в художній прозі, є результатом не лише взаємопроникнення стилів, а й нестійкості норми, її хитання. Цілоком погоджуємося з думкою С. Єрмоленко, що

в «кульмінаційний пік, коли мова художньої літератури долає свою обмеженість естетично маркованого високого стилю й стає виразником, ідентифікатором національної культури, починає виконувати націєтворчу й культуротворчу функції» [18, с. 46]. Спираючись на погляди Л. Кислюк, що саме «під впливом офіційного ділового стилю використовують іменники чоловічого стилю і в інших стилях» «з уточненням-ідентифікатором діва-, дівчина-, жінка» [13, с. 334], розуміємо, що фільтр нормативності виявляє нестійкість, непослідоність у зафіксованих номінаціях художньої прози номінативи жіночого роду, на зразок: *дівчина-круп'є, дівчина-продавець, жінка-екскурсовод, жінка-менеджер, жінка-помреж*. Вищеназвані деривати мають у постпозиції іменник чоловічого роду (маскулінатив). Нормативна узгодженість присудка з підметом настає за умови наявності ототожнювача жіночого роду, яким виступає ідентифікатор *жінка-*. Пор.: *Схожа на шкільну вчительку жінка-екскурсовод говорила з протяжною інформацією* [20, с. 232]; *Жінка-менеджер натомість виглядала, наче королева* [20, с. 32]; *Жінка-помреж – в слюзи* [2, с. 141].

Таким чином, неусталеність норми здатна впливати на продуктивність юкстапозитів, що експліцитно показують неокочирність заміни назви *жінка-помреж* однослівним фемінітивом із суфіксом *-к-* – *помрежка*, жінка-екскурсовод – *екскурсоводка*. Продуктивність вищевказаного словотвірного типу зростатиме в подальшому завдяки здатності юкстапозитів передавати характеризатором, що може стояти не лише у препозиції, оцінне значення за певними особливостями вдачі героїні, соціальної визначеності, професійної придатності тощо.

Висновки. Отже, літературна норма має тісний зв'язок із мовою сучасного художнього твору, що має чисельну «фемінітивну підсистему» з різними словотвірними типами. Аналізовані тексти художньої прози дають підстави виокремити «фемінітивну підсистему» художньої прози української мови за словотвірними типами, які показують дієвість сильної норми, причини слабкої норми. Фемінітиви художньої прози новітньої доби експліцитно показують більш продуктивні морфеми, а також позначають менш уживані типи морфем. Зауважимо про далекосяжність вживання в текстах художньої прози юкстапозитів, що мають стилістично марковані дефісні утворення для маркування фемінітивів. Перспективність використання таких дериватів в художньому стилі полягає в посиленні розповідної манери твору, в наданні тексту виразності, образності. Проведене дослідження не претендує на вичерпність.

Список літератури:

1. Архангельська А. М. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. Мовознавство. 2013. №6. С.27–32.
2. Батурин С. Шизгара. Роман. Київ : Нора-Друк, 2016. 206 с.

3. Брус М. П. Фемінітиви української мови в переплетінні давніх і сучасних тенденцій. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2009. С. 61–69.
4. Брус М. П. Словотвірна термінологічна база фемінітивної підсистеми української мови. Лінгвістичні студії. 2011. №23. С. 18–23.
5. Вдовиченко Г. Інші пів'яблука : роман / Галина Вдовиченко; передм. М. Рудської. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2013. 256 с.
6. Вдовиченко Г. Пів'яблука : роман / Галина Вдовиченко; передм. Г. Погутак. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2014. 208 с.
7. Городенська К. Г. Українське слово у вимірах сьогодення : монографія. Київ : КММ. 2014. 124 с.
8. Дашвар Люко. Село не люди : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2016. 270 с.
9. Денисенко Л. В. Кавовий присмак кориці : роман. Київ : Нора-Друк. 2007. 256 с.
10. Карпіловська Є. А. Норма в сучасному українському словотворенні: зразок і реальність. Культура слова. 2011. № 74. С. 43–51.
11. Кислюк Л. П. Словотвірна номінація в сучасній українській мові: система – узус – ідіолект : дис. ... д-ра. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 616 с.
URL : http://shron1.chtyvo.org.ua/Kysliuk_Larysa/Slovotvirna_nominatsiia_v_suchasni_ukrainskii_movi_systema_uzus_idiolekt.pdf (дата звернення: 02.07.2020).
12. Кислюк Л. П. Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація. Українська мова. 2012. № 1. С. 52–66.
13. Кислюк Л. П. Сучасна українська словотвірна словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку : монографія / за ред. Є.А.Карпіловської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
14. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі : монографія. Київ : Логос, 2010. 303 с.
15. Ковалик І. І. Вчення про словотвір : вибрані праці / упоряд. В. В. Грещук. Івано-Франківськ–Львів : Місто НВ, 2007. 404 с.
16. Куява Ж. Из медом полин : роман / Жанна Куява; передм. Р. Сьоми. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. 272 с.
17. Лексико-словотвірні інновації (2015–2016). Словник / А. М. Нелюба та ін. ; за ред. А. М. Нелюби. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 204 с.
18. Літературна норма і мовна практика : монографія / С. Я. Єрмоленко та ін. ; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ, 2013. 320 с.
19. Нариси з основоцентричної дериватології / В. В. Грещук та ін. ; за ред. В. В. Грещука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. 348 с.
20. Соколян М. Серце гарпії : роман. Київ : Нора-Друк. 2013. 252 с.
21. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття : на матеріалі мови засобів масової інформації : монографія. Київ : Пугач. 2005. 388 с.
22. Тараненко О. О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ–ХХІ ст.) : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. 2015. 248 с.
23. Шкляр В. М. Маруся : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2014. 384 с.

УДК: 81'243

Кенжебаева Ж.Е.

Атырауский государственный университет им.Х.Досмухамедова

[DOI: 10.24411/2520-6990-2020-12067](https://doi.org/10.24411/2520-6990-2020-12067)

ПЕРЕКЛЮЧЕНИЕ КОДА: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

Kenzhebayeva Zh.Y.

Kh.Dosmukhamedov Atyrau State University

SWITCHING THE CODE: THE MAIN DIRECTIONS OF RESEARCH

Аннотация.

Статья посвящена явлению переключения кода в условиях би- и полилингвизма. Цель работы заключается в анализе отдельных аспектов исследования переключения кода. Актуальность данной темы обусловлена расширением и углублением культурных, экономических, политических контактов между различными народами в современную эпоху глобализации, что приводит соответственно и к усилению языковых контактов. Показано, что данный феномен является предметом научного интереса представителей различных областей научного знания. Отмечено различное понимание объема термина «переключение кода». Систематизированы и обобщены взгляды разных ученых, осуществлен обзор основных лингвистических, социолингвистических и психолингвистических концепций. Приведены примеры переключения кода на материале казахско-русского билингвизма. Перспективы исследования видятся в изучении особенностей переключения кода в условиях казахско-русского и русско-казахского билингвизма.

Abstract.

The article is devoted to the phenomenon of code switching in the conditions of bi - and polylinguism. The purpose of this paper is to analyze certain aspects of code switching research. The relevance of this topic is due to the expansion and deepening of cultural, economic, and political contacts between different peoples in the